

УДК 340.115.7

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.02.02>

Мазур Тамара Вікторівна,
кандидат юридичних наук,
заступник Міністра культури України
ORCID 0000-0001-6220-5827
mazur@mincult.gov.ua

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ФРАНЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація

Метою статті є аналіз французького пам'яткоохоронного законодавства, виявлення його особливостей і формування пропозицій для можливих запозичень у процесі удосконалення правового забезпечення охорони культурної спадщини в Україні.

Наукова новизна. Акцентовано увагу на базових нормативних актах у сфері охорони культурної спадщини у Франції; відзначено особливості французького пам'яткоохоронного законодавства; розкрито основні засади діяльності французьких інституцій у сфері охорони культурної спадщини; запропоновано шляхи удосконалення законодавчого забезпечення охорони культурної спадщини в Україні на основі запозичення французького досвіду.

Висновки. Франція вже майже два століття проводить цілеспрямовану державну політику щодо захисту культурної спадщини й удосконалює профільне законодавство, накопивши у цій сфері величезний досвід. Французький досвід законодавчого забезпечення охорони культурної спадщини є цікавим для України з огляду на схожу модель управління у сфері культури, наявність державного реєстру пам'яток культурної спадщини, політику децентралізації тощо. У контексті удосконалення правового регулювання охорони культурної спадщини в Україні передусім заслуговує на увагу французький досвід кодифікації профільного законодавства. Корисним видається й ухвалення Закону «Про меценатство», який у Франції сприяє залученню приватних коштів на охорону й реставрацію об'єктів культурної спадщини завдяки пільговому оподаткуванню меценатів, а також відзначення меценатів на державному рівні й пропагування меценатської діяльності. У процесі децентралізації в Україні може бути використаний французький досвід передачі пам'яток на місцях органам місцевого самоврядування під загальним контролем держави. Так само необхідні зміни до законодавства для якнайширшого залучення громадськості до процесу охорони культурної спадщини, реалізації громадських ініціатив щодо реставрації пам'яток. Заслуговує на увагу і практика передачі об'єктів культурної спадщини в управління приватним компаніям за умови чіткого дотримання пам'яткоохоронного законодавства і відкритості цих об'єктів для доступу відвідувачів.

Ключові слова: законодавче забезпечення, охорона культурної спадщини, реєстр культурної спадщини, об'єкти культурної спадщини, Кодекс культурної спадщини.

Mazur Tamara V.,
Candidate of Legal Science,
Deputy Minister of Culture of Ukraine
ORCID 0000-0001-6220-5827
mazur@mincult.gov.ua

LEGISLATIVE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN FRANCE: EXPERIENCE FOR UKRAINE

Abstract

The purpose of the article is to analyze the French memorial legislation, identification of its features and the formation of proposals for possible borrowings in the process of improving the legal framework for the protection of cultural heritage in Ukraine.

Scientific novelty. Attention is drawn to the basic regulations of the cultural heritage protection in France. Features of the French monument protection legislation; the basic principles of French institutions activity in the field of cultural heritage protection are revealed. The ways of improving the legislative protection of cultural heritage protection in Ukraine on the basis of borrowing French experience have been suggested.

Conclusions. For almost two centuries, France has been pursuing a targeted state policy to protect the cultural heritage and improve its core legislation, having gained vast experience in this area. The French experience of legislative protection of cultural heritage protection is interesting for Ukraine, given the similar model of management in the field of culture, the existence of the state register of cultural heritage monuments, the policy of decentralization, etc. In the context of improving the legal regulation of the protection of cultural heritage in Ukraine, the French experience of the codification of specialized legislation deserves attention in the first place. The adoption of the Law "On patronage", which in France promotes the attraction of private funds for the protection and restoration of cultural heritage objects due to the preferential taxation of patrons, as well as the celebration of patrons at the state level and promotion of philanthropic activity, is also useful. In the process of decentralization in Ukraine, the French experience of transferring monuments on the ground to local self-government bodies under the general control of the state can be used. Equally necessary changes to the legislation are needed for the widest possible involvement of the public in the process of the cultural heritage protection, the implementation of public initiatives for the restoration of monuments. It is noteworthy and the practice of transferring objects of cultural heritage to the management of private companies provided that strict observance of the legislation on protection of monuments and the openness of these objects for the access of visitors.

Key words: legislative provision, cultural heritage protection, register of cultural heritage, objects of cultural heritage, Code of Cultural Heritage.

Постановка проблеми. Культура та її надбання служать ідентифікатором будь-якого народу, відзначаючи його місце і роль у світовому співтоваристві. Тому кожна держава намагається зберегти для нащадків творчу спадщину попередників, привити любов сучасників до пам'яток попередніх епох, ознайомити з ними інші народи. Ідеться про цілеспрямовану політику охорони культурної спадщини, яка потребує постійного коригування з огляду на виклики сьогодення.

Україна, як держава з великою кількістю об'єктів культурної спадщини, має значні проблеми з їх охороною, що пов'язані із затяжною економічною кризою й недостатнім фінансуванням культурної сфери, з одного боку, та неналежним ставленням багатьох власників і користувачів об'єктів культурної спадщини до їх охорони та збереження, з іншого. Така ситуація потребує удосконалення національного пам'яткоохоронного законодавства, у тому числі з урахуванням кращого зарубіжного досвіду.

Корисним для України видається досвід Франції у сфері охорони культурної спадщини, яка упродовж кількох століть напрацьовує засади державної пам'яткоохоронної політи-

ки та відповідне законодавство. Крім того, Франція має схожу з українською модель державного управління у сфері культури, а також здійснила реформу децентралізації, яка нині активно впроваджується в нашій державі. Ці схожі риси дають нам підстави для вивчення французького законодавства у сфері охорони культурної спадщини з метою можливого використання його окремих елементів в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню особливостей законодавчого забезпечення охорони культурної спадщини на міжнародному рівні та в окремих державах присвятили свої праці такі українські науковці, як: В. І. Акуленко [1; 2], Г. О. Андрес [3], Т. В. Курило [4], О. І. Мельничук [5], І. М. Мищак [6; 7], О. В. Надирова [8] та ін. Особливий інтерес для нашого дослідження становлять праці французьких вчених, які розкривають національний досвід охорони культурної спадщини. Йдеться, зокрема, про таких фахівців, як: Жан-П'єр ле Дантек [9], Ів Дуж [10], П'єр Мульєр [11], Жак Піго [12], Генрі Руссо [13] та ін. Разом із тим відповідний досвід потребує переосмислення та вироблення правових підходів і пропозицій, які можуть бути корисними для України.

Метою статті є аналіз французького пам'яткоохоронного законодавства, виявлення його особливостей і формування пропозицій для можливих запозичень у процесі удосконалення правового забезпечення охорони культурної спадщини в Україні.

Виклад основного матеріалу. Франція є державою, що має давні традиції як послідовної державної політики щодо охорони культурної спадщини, так і її законодавчого забезпечення, які стали необхідністю після руйнівних для пам'яток подій кінця XVIII – початку XIX ст. Як наслідок, уже в 30-х роках XIX ст. формується Генеральна інспекція охорони пам'яток та Комітет мистецтв і пам'яток, які зайнялися виробленням пам'яткоохоронного законодавства та формуванням перших реєстрів об'єктів, які підлягали охороні й реставрації. Із того часу вводиться і посада інспектора культурної спадщини. Надалі профільне законодавство й державна політика зазнавали постійних змін, реагуючи на нові виклики та загрози національному культурному надбанню.

Певною мірою сучасний закон «Про історичні пам'ятки» було ухвалено 31 грудня 1913 р. [14]. Згідно з його нормами нерухомі та рухомі об'єкти культурної спадщини підлягають занесенню до двох реєстрів – класифікованих пам'яток (основний) та записаних пам'яток (додатковий). При цьому згідно із Законом до Реєстру класифікованих пам'яток були включені: 1) нерухомі об'єкти, внесені до загального списку класифікованих пам'яток, офіційно опублікованих у 1900 р. дирекцією образотворчого мистецтва; 2) будівлі, які були предметом окремих актів класифікації відповідно до положень закону від 30 березня 1887 р. Прикметно, що більша частина Реєстру класифікованих пам'яток була сформована саме цими документами, тобто, датується принаймні до ХХ ст.

Включення пам'ятки до реєстру тягне за собою зобов'язання власнику не вносити жодних змін у будівлю або її частину й повідомляти префекта регіону про свій намір здійснити будь-які роботи та інформувати його, які саме роботи на пам'ятці пропонуються виконати. Відповідно до виду пам'ятки визначається й державний контроль за станом її збереження й охорони, проведенням реставраційних та інших робіт, а також державна підтримка у вигляді субсидій і подат-

кових пільг. Така практика збереглася й до нинішнього часу.

Крім того, Законом «Про історичні пам'ятки» у чинній редакції (ст. 1) встановлено охоронну зону по периметру пам'ятки – 500 метрів, однак і цей периметр може бути розширеним. Зокрема, при складанні або перегляді місцевого містобудівного плану 500-метровий периметр, за пропозицією архітектора будівель Франції і за згодою муніципалітету, може бути змінений, визначивши і включивши будівлі та приміщення, які сприяють оточуючому середовищу пам'ятки, щоб зберегти її характер або поліпшити якість [14].

Слід відзначити, що французьке законодавство у сфері охорони культурної спадщини розвивається упродовж тривалого часу саме як спеціальне галузеве. Так, особливістю Конституції Французької Республіки від 4 жовтня 1958 р. є відсутність розділу, що регламентує права і свободи людини і громадянина, підтверджуючи права людини і громадянина, проголошені Декларацією 1789 р. Як наслідок, у ст. 1 Конституції Французької Республіки лише гарантується рівність громадян перед законом незалежно від походження, раси та релігії. Також, на відміну від Конституції України, чи, приміром, Конституції Польської Республіки, Основний Закон Франції не містить згадок про культуру, культурну спадщину або посилання на надбання чи досвід попередників. Тож єдиною статтею, яка опосередковано згадує про культурну спадщину, є ст. 75-1, що відносить регіональні мови до надбань Республіки [15]. Отже, Франція належить до тих держав, де охорона культурної спадщини сприймається як щось цілком зрозуміле й усталене, а тому немає необхідності додатково гарантувати її на рівні Основного Закону.

Л. Романов та О. Казарінова звертають увагу на те, що з метою підвищення ефективності процесу збереження особливо значної культурної спадщини у Франції склалася практика прийняття парламентом програмних законів на п'ятирічний термін. Програмою, серед іншого, передбачено виділення спеціальних коштів, що спрямовуються на: реставрацію і підтримку цілісності історичних пам'яток, внесених до класифікованого і додаткового реєстрів, а також майна, що в них міститься, стан яких вимагає важливих

робіт (цивільні, військові та релігійні будівлі, зокрема собори, історичні парки і сади); збереження великих археологічних ландшафтів. При цьому парламенту щорічно надається звіт про реалізацію таких актів [16, с. 85].

Франція, створивши Міністерство культури лише в 1959 р. (нині – Міністерство культури і комунікацій), одним із головних його завдань вбачала пропагування національного культурного надбання й розширення доступу громадян та іноземців до культурних цінностей, започаткувавши в Європі «дні відкритих дверей» у музеях та історичних спорудах, надавши безкоштовний доступ до них певним категоріям людей, передусім дітям і молоді тощо. Із того часу і надалі Франція залишається європейським новатором у сфері доступу до культурних цінностей та пропагувальником культурного надбання.

Нині Міністерство культури і комунікацій Франції здебільшого виступає координатором різноманітних ініціатив у сфері охорони культурної спадщини, а також забезпечує державний контроль за станом охорони, збереження й реставрації об'єктів культурної спадщини, внесених до реєстрів. Із кінця 90-х років минулого століття профільним підрозділом Міністерства культури і комунікацій є Управління архітектури та культурної спадщини, яке відповідальне за охорону культурної спадщини. Своєю чергою, структурним підрозділом Управління є Головна інспекція культурної спадщини, яка оцінює та контролює всі підструктури Управління, надає експертні, наукові й технічні висновки і поради, веде загальнонаціональний облік об'єктів культурної спадщини [8, с. 77].

Відповідно до адміністративного поділу Франції (22 регіони, 95 департаментів та понад 36 тис. комун) Управління архітектури та культурної спадщини має свої місцеві представництва. На місцях діють регіональні управління у справах культури й департаментські служби архітектури та культурної спадщини. Своєю чергою, у складі регіональних управлінь у справах культури діють підрозділи, які займаються як практичними аспектами охорони, реставрації тощо об'єктів культурної спадщини, так і просвітницькою діяльністю, спрямованою на підвищення культурного рівня населення, вироблення бережного ставлення до пам'яток, поширення інформації про регіональні культурні надбання.

Одним із чільних співробітників регіональних управлінь у справах культури є регіональний директор у справах культури. Як відзначила О. В. Надирова, до його посадових обов'язків входить:

- захист рухомої та нерухомої культурної спадщини, контроль її стану та вчасне проведення необхідних робіт;

- управління процесом видачі дозволів на будівництво, знесення, реставрацію об'єктів, пов'язаних із пам'ятками історії та архітектури;

- консервація, пристосування, використання об'єктів культурної спадщини. Дослідниця також наголошує, що якщо справа стосується пам'яток державної форми власності і така пам'ятка не перебуває під опікою Центру національних пам'яток, то регіональний директор у справах культури є єдиним представником держави, який керує та контролює усі роботи, пов'язані з таким об'єктом [8, с. 81].

О. В. Надирова також справедливо вказала на важливу роль у складі регіональних управлінь у справах культури регіонального консерватора культурної спадщини, до обов'язків якого входить:

- участь в ухваленні рішень про видачу субсидій на ремонтно-реставраційні роботи пам'яток історії та архітектури, які перебувають у приватній власності;

- планування всіх видів робіт, пов'язаних із культурною спадщиною регіону;

- контроль і сприяння відвідуваності пам'яток;

- відповідальність за належне зберігання об'єктів культурної та історичної спадщини;

- перевірка якості та відповідності проекту виконаних ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках;

- навчально-роз'яснювальна робота з приватними власниками пам'яток [8, с. 87].

На відміну від України, у Франції безпосередня охорона культурної спадщини функція не лише держави, а й значною мірою органів місцевого самоврядування, власників і користувачів об'єктів, а також численних фондів і громадських організацій. Їхня діяльність регламентується спеціальним законодавством як суб'єктів публічного чи приватного права, а також законодавством у сфері охорони культурної спадщини.

Револьюційним рішенням у сфері законодавчого забезпечення охорони культурної

спадщини стало ухвалення Кодексу культурної спадщини від 20 лютого 2004 р. (далі – Кодекс) [17]. Цей Кодекс фактично об'єднав попередні закони, пристосувавши їх до нових умов (Про архіви від 3 січня 1979 р.; Про охорону археологічної спадщини від 17 січня 2001 р.; 6) Про музеї від 4 січня 2002 р. та ін.). Певною мірою таким підходом продиктована і структура чинного Кодексу, який складається з 7 книг. Перша книга урегулює загальні питання й правовий статус інституцій у сфері охорони культурної спадщини; друга – присвячена архівам, третя – бібліотекам; четверта – музеям; п'ята – археологічній спадщині; шоста – пам'яткам історії й охоронюваним територіям; сьома – охороні культурної спадщини на територіях поза межами континентальної Франції, що мають спеціальний статус. Своєю чергою, книги діляться на розділи, глави та статті. О. О. Малишев також звертає увагу на особливість побудови Кодексу, який відповідно до французької методики кодифікації складається із законодавчої і регламентної (підзаконної) частини, де кожній статті законодавчої частини відповідає аналогічна за предметом регулювання і порядковим номером стаття регламентної частини, сформованої й уведеної в дію лише в 2011 р. [18, с. 35].

Кодекс культурної спадщини у ст. L 1 визначає культурну спадщину як «всі надбання, як рухомі, так і нерухомі, що перебувають у державній і приватній власності, та мають історичну, художню, археологічну, естетичну або науково-технічну цінність» [17]. При цьому слід зауважити, що нематеріальна культурна спадщина не є предметом правового регулювання Кодексу.

У Франції, як і в Україні та багатьох державах світу, заборонено вивезення за кордон особливо цінних об'єктів культурної спадщини. Відповідно до ст. L111-7 Кодексу культурної спадщини [17] національні скарби можна вивезти за кордон лише тимчасово на підставі дозволу адміністративного органу з метою експертизи, участі в культурному заході або для експонування на виставці. Вивезення за кордон (тимчасове чи на постійно) інших об'єктів культурної спадщини, які підлягають охороні, відбувається на підставі сертифікату, виданого адміністративним органом.

Оскільки українське законодавство до пам'яток культурної спадщини відносить

об'єкти, занесені або заплановані до занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, то звернемося до частини Кодексу культурної спадщини, яка регулює процедуру внесення й охорони таких об'єктів у Франції. Це, зокрема, друга частина шостої книги Кодексу, яка має назву «Пам'ятки». Як уже зазначалося, у Франції ведеться два реєстри – класифікованих пам'яток (основний) та записаних пам'яток (додатковий). Усі потенційні номінанти на включення до реєстру попередньо розглядаються Регіональною комісією культурної спадщини. Внесенню до класифікованого реєстру згідно зі ст. L621-1 Кодексу підлягають споруди, збереження яких становить суспільний інтерес з точки зору історії або мистецтва. Занесення до Реєстру відбувається за ініціативою та згодою власника пам'ятки. Крім того, із відповідною ініціативою може виступити Міністерство культури і комунікацій або префект регіону. Водночас, як зазначено у ст. L621-5 Кодексу культурної спадщини, у разі незгоди власника пам'ятка може бути включена до реєстру декретом Державної ради, який видається після консультації з Національною комісією з охорони історичних пам'яток. До реєстру записаних пам'яток (додаткового) пам'ятка згідно зі ст. L621-21 Кодексу вноситься відповідно до рішення Регіональної комісії культурної спадщини, яке підписується префектом [17].

Французьке законодавство досить жорстко реагує на будь-які дії чи бездіяльність власників, що можуть призвести до руйнування чи пошкодження пам'ятки. Так, якщо існує загроза пам'ятці, а власник не вживає необхідних заходів для її збереження, то така пам'ятка декретом Державної ради, який видається після консультації з Національною комісією з охорони історичних пам'яток, може бути передана у державну власність. У такому випадку згідно зі ст. L621-6 попередній власник упродовж шести місяців з моменту повідомлення про видання відповідного декрету може подати прохання про надання йому компенсації за втрачену власність. Розмір компенсації може бути визначено або за мировою угодою, або встановлено в судовому порядку [17].

Будинки, класифіковані як історичні пам'ятки, експропрійовані відповідно до положень Кодексу, можуть бути передані за до-

говором державним або приватним особам. Покупці зобов'язуються використовувати їх для цілей і відповідно до технічних умов, що додаються до акта передачі. У разі передачі приватній особі, якщо принцип і умови продажу будуть затверджені постановою Державної ради, колишній власник має можливість висловлювати свої зауваження [17].

Відповідно до ст. L621-9 Кодексу історичні пам'ятки не можуть бути знищені або переміщені, навіть частково, і не підлягають реставрації, ремонту або будь-яким змінам без дозволу адміністративного органу, а після надання дозволу усі роботи на пам'ятці здійснюються під науково-технічним контролем державних органів, що відповідають за збереження історичних пам'яток. При цьому Державна рада визначає категорію фахівців, яким власник або правонаступник пам'ятки повинен довірити роботу з управління проектами [17].

Надилова О. В. звертає увагу на те, що в обов'язковому порядку між державою та приватним власником або спадкоємцями пам'ятки історії чи архітектури укладається договір, в якому обидві сторони беруть на себе певні зобов'язання:

а) власник бере зобов'язання доглядати та піклуватися про саму пам'ятку та про довколишні території, слідкувати за станом будівлі в цілому та елементами її декору, надавати в користування місцевій спільноті чи асоціаціям для культурних або освітніх заходів, відкритих для населення, а також відкривати будівлю чи її частину для відвідувачів;

б) держава – звільнення пам'яток та їх власників від земельного податку (100 % або 50 % залежно від того чи відкрита будівля для відвідувачів) [19].

Своєю чергою, Мещеряков В. В. відзначає, що власникам історичних будівель у Франції держава може повернути половину вартості реставраційних чи ремонтних робіт. При цьому всі роботи на таких будівлях проводяться під контролем місцевої влади та під керівництвом головного архітектора міста [20, с. 174]. Відповідні норми безпосередньо включені до Кодексу культурної спадщини. Так, згідно зі ст. L621-29 адміністративний орган уповноважений субсидувати технічне обслуговування і ремонт історичних пам'яток, необхідний для збереження будівель або частини будівель, у межах 40 % від фактичних витрат.

Варто звернути увагу й на процедуру тимчасового передання пам'ятки під адміністративне управління державних органів. Так, згідно зі ст. L621-15 Кодексу для того, щоб забезпечити виконання термінових робіт на пам'ятках, їх ремонту або робіт з технічного обслуговування, без яких збереження будівель може бути під загрозою, адміністративний орган, при відсутності домовленості з власниками, може, у разі необхідності, дозволити тимчасове управління будівлею або сусідніми будівлями [17]. Це відбувається після попереднього повідомлення власника префектом, а тривалість тимчасового управління в будь-якому випадку не може перевищувати шість місяців.

Державним адміністративним органом у сфері охорони культурної спадщини є Центр національних пам'яток (*Centre des Monuments Nationaux*) при Міністерстві культури та комунікацій, який є правонаступником створеного 1914 р. Національного фонду історичних та доісторичних пам'яток. Згідно зі ст. L141-1 Кодексу культурної спадщини [17] до функцій Центру належить підтримка, охорона і відновлення національних пам'яток та їх колекцій, поширення знань про них, сприяння їх відвідуваності тощо. Йому також може бути доручено управління проектом відновлювальних робіт на інших історичних пам'ятках, що належать державі. Центр управляється радою директорів на чолі з головою, до якої входять представники держави, кваліфіковані фахівці, місцеві виборні посадові особи та інші вибрані представники. Ресурсами Центру є як державні, так і приватні кошти, у тому числі подарунки і заповіти, а також ті, що поступають від надання закладами культури платних послуг та здійснення своєї діяльності.

Важливу роль у сфері охорони культурної спадщини відіграє Фонд культурної спадщини (*Heritage Foundation*). Фонд культурної спадщини є некомерційною юридичною особою приватного права. Його діяльність спрямована на поширення інформації, збереження і зміцнення національної спадщини.

Фонд сприяє збереженню пам'яток, споруд, наборів меблів або характерних елементів у природних чи ландшафтних зонах, щодо яких існує ризик пошкодження або знищення. Безпосередньо Фонд надає грантову допомогу державним або приватним особам, у

тому числі фінансування на придбання, технічне обслуговування, управління та публічну презентацію об'єктів. Коштами Фонду є кошти його засновників, а також пожертвування донорів, об'єднань і фондів. При цьому, згідно зі ст. L143-2-1 Кодексу, принаймні 95 % донорських коштів повинні бути використані для субсидування робіт [17].

Фонд укладає з власниками історичних пам'яток угоду, що передбачає характер і кошторисну вартість робіт. Згідно з Угодою власник пам'ятки зобов'язується утримувати споруду принаймні десять років після завершення робіт, а якщо вона знаходиться у власності корпорації, пайовики повинні зберегти всі свої акції упродовж того самого періоду. Крім того, об'єкт повинен бути відкритий для громадськості принаймні десять років після завершення робіт. У разі недотримання зобов'язань або використання гранту для цілей, відмінних від тих, для яких він був виплачений, власник зобов'язаний повернути Фонду надану суму.

Відповідно до ст. L143-6 Кодексу культурної спадщини Фондом керує рада директорів, яка обирає свого президента. До складу ради входять:

- по одному представнику від кожного засновника, із кількістю голосів, визначених у пропорції до його частини внеску;
- сенатор, призначений президентом Сенату і один член, призначений Головою Національних зборів;
- кваліфіковані особи, призначені державою;
- представники місцевої влади;
- обрані представники асоційованих членів Фонду;
- представник асоціацій власників пам'яток [17].

Також згідно зі ст. L143-12 Кодексу держава призначає одного або кількох урядових комісарів, які відвідують засідання Фонду із правом дорадчого голосу [17].

Важливим напрямком реалізації приватних ініціатив у пам'яткоохоронній сфері Франції є передача управління об'єктами культурної спадщини профільним компаніям. Так, прикладом успішного приватного управління об'єктами культурної спадщини є діяльність компанії з обмеженою відповідальністю «*Culturespace*», яка здійснює охорону й управління 11-ма культурними об'єк-

тами (*Orange antique theatre, Jacquemart-Andre museum (Paris), Arenes of Nimes* та ін.) у рамках контракту з делегування державних послуг, організовуючи виставки й інші заходи, які приваблюють відвідувачів. Відповідно до умов делегування «*Culturespace*» сплачує державному власнику щорічну фіксовану суму. При цьому компанія отримує дохід головним чином від надання платних послуг, у тому числі продажу квитків і сувенірів, та оренди [21].

Варто відзначити, що у Франції досить широко розвинута меценатська діяльність, яка провадиться відповідно до Закону «Про меценатство, асоціації та фонди» від 1 серпня 2003 р. [22]. Як наслідок, показовим є французький досвід пільгового оподаткування юридичних і фізичних осіб, які вкладають кошти у культурні проекти. Так, для компанії встановлена податкова знижка з податку на прибуток в розмірі 60 % від суми пожертви, але не більше 0,5 % від доходу компанії; для фізичних осіб – податкова знижка з податку на доходи фізичних осіб у розмірі 66 % від пожертви, але не більше 20 % від персонального доходу такої особи [21]. Крім того, Міністерство культури та комунікацій Франції активно сприяє у висвітленні діяльності меценатів, що робить їм додаткову рекламу, а також заохочує їх відомчими відзнаками та державними нагородами.

Так само заслуговує на увагу практика надання власникам пам'яток дозволів розміщувати рекламу на риштуваннях під час проведення реставрації об'єктів. При цьому надання зазначеного права є можливим за таких умов:

- прибуток від розміщення реклами має повністю йти на проведення реставраційних робіт;
- рекламна площа не має перевищувати 50 % від загальної площі риштувань;
- термін розміщення реклами не може перевищувати термін проведення реставраційних робіт [21]. Завдяки отриманим від такої реклами коштам вдається покривати значну частку видатків на реставрацію об'єктів культурної спадщини.

Цікавим видається французький досвід відновлення пам'яток культурної спадщини за участю волонтерів. Так, приміром, товариство *Rempart* [23], яке діє з 1966 р. і нині складається зі 180 асоціацій, залучає волонтерів зі всього світу, які власними зусилля-

ми за автентичними технологіями та матеріалами відбудовують і реставрують об'єкти культурної спадщини не лише у Франції, а й інших країнах світу. Товариство фінансується як з приватних пожертвувань і грантів фондів, так і за кошти субсидій від держави. Зокрема, *Rempart* взаємодіє з Міністерством культури та комунікацій Франції, а його місцеві асоціації співпрацюють зі службами Міністерства в регіонах.

У Франції широко практикується передача пам'яток культурної спадщини у приватну власність. Як наслідок, нині близько 50 % пам'яток у Франції перебуває у приватній власності. Такий підхід все більше запозичується й іншими європейськими державами з огляду на високу вартість охорони й реставрації об'єктів культурної спадщини. Однак, передавши чи продавши ці об'єкти приватним особам, держава встановлює жорсткі законодавчі рамки щодо особливостей їх використання, доступу до них громадян, реставрації тощо.

На відміну від України, де археологічні пам'ятки є виключно власністю держави, у Франції вони також можуть перебувати у приватній власності. Однак така практика нині є предметом активних дискусій. Адже, як влучно зауважив О. О. Малишев, «власник земельної ділянки чи випадковий відкривач археологічних об'єктів дуже часто стають їх законними власниками після завершення досліджень, навіть коли витрати держави на консервацію і реставрацію перевищують її загальну вартість. З огляду на ці фактори археологами давно висловлюються пропозиції визнати всі археологічні об'єкти Франції предметом права виключної державної власності, однак їх голос майже не лишає сліду в публічному полі, не маючи відгому в поліфонії інтересів ширших верств населення» [18, с. 36]. Тобто, право приватної власності у Франції й надалі залишається пріоритетним, нерідко навіть всупереч інтересам держави. Однак, підкреслимо, це стосується лише тих випадків, коли пам'яткам не загрожує руйнування або знищення.

Висновки. Франція вже майже два століття проводить цілеспрямовану державну політику щодо захисту культурної спадщини й удосконалює профільне законодавство, накопичивши у цій сфері величезний досвід. Французький досвід законодавчого забез-

печення охорони культурної спадщини є цікавим для України з огляду на схожу модель управління у сфері культури, наявність державного реєстру пам'яток культурної спадщини, політику децентралізації тощо. У контексті удосконалення правового регулювання охорони культурної спадщини в Україні передусім заслуговує на увагу французький досвід кодифікації профільного законодавства. Корисним видається й ухвалення Закону «Про меценатство», який у Франції сприяє залученню приватних коштів на охорону й реставрацію об'єктів культурної спадщини завдяки пільговому оподаткуванню меценатів, а також відзначення меценатів на державному рівні й пропагування меценатської діяльності. У процесі децентралізації в Україні може бути використаний французький досвід передачі пам'яток на місцях органам місцевого самоврядування під загальним контролем держави. Так само необхідні зміни до законодавства для якнайширшого залучення громадськості до процесу охорони культурної спадщини, реалізації громадських ініціатив щодо реставрації пам'яток. Заслуговує на увагу і практика передачі об'єктів культурної спадщини в управління приватним компаніям за умови чіткого дотримання пам'яткоохоронного законодавства і відкритості цих об'єктів для доступу відвідувачів.

Список використаних джерел:

1. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України. К. : Юстініан, 2013. 608 с.
2. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917 – 1990). К. : Вища шк., 1991. 274 с.
3. Андрус Г. О. Охорона культурної спадщини України в контексті світових інтеграційних процесів (друга половина XX – початок XXI століття): дис. ... канд. іст. наук : 26.00.05; НАН України, Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства. К., 2009. 206 арк.
4. Курило Т. В. Правова охорона культурної спадщини України. Л. : Новий Світ-2000, 2006. 151 с.
5. Мельничук О. І. Міжнародно-правовий статус всесвітньої культурної і природної спадщини. К. : Наукова думка, 2008. 285 с.

6. Мищак І. М. Законодавче забезпечення охорони культурної спадщини та шляхи його вдосконалення в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 31–37.

7. Мищак І. М. Правове регулювання процесу формування й наповнення Державного реєстру нерухомих пам'яток України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 2. С. 15–20.

8. Надирова О. В. Діяльність державних і громадських організацій Франції по збереженню культурної спадщини (1991–2004 рр.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 – Всесвітня історія. Київський славістичний університет. Київ, 2009. 201 арк.

9. Dantec J.-P. *Architecture en France*. Paris: ADPF, 1999. 90 p.

10. Dauge Yves. *Rapport d'information de commission des affaires culturelles*. Paris: Ministere de la culture, 2004. 210 p.

11. Moulinier Pierre. *Politique culturelle et decentralisation*. Paris: L'harmattan, 2002. 336 p.

12. Rigaud Jacques. *Les diers du reve : essai sur l'avenir des politiques culturelles*. Paris: Bernard Grasset, 2001. 278 p.

13. Rouso, Henry. *Actes des entretiens du patrimoine*. Paris: Fayard, 2003. 320 p.

14. Loi du 31 décembre 1913 sur les monuments historiques. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000315319>

15. Constitution de la République française. URL: <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>

16. Романов Л., Казаринова Е. Сохранение объектов культурного наследия: проблемы эффективности законодательства и правоприменения. *Мир искусств*. 2013. № 3. С. 84 – 90.

17. Code du patrimoine. URL: <https://wipo.lex.wipo.int/ru/text/503208>

18. Малишев О. О. Археологічне право Франції: генеза та сучасний стан. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 33 – 37.

19. Надирова О. В. Діяльність державних і громадських організацій Франції по збереженню культурної спадщини (1991–2004 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 – Всесвітня історія». Київський славістичний університет. Київ, 2009. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/

[cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9D%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.%D0%92.\\$](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9D%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.%D0%92.$)

20. Мещеряков В. В. Механізми державного регулювання у сфері охорони історико-культурної спадщини та пам'яток архітектури в регіонах: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 – Механізми державного управління. Національна академія державного управління при Президентові України. К., 2016. 305 с.

21. Звіт експертів Ради Європи «Огляд культурної політики України». URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/printable_article?art_id=245250866

22. Loi n° 2003-709 du 1er août 2003 relative au mécénat, aux associations et aux fondations. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT0000791289&categorieLien=id>

23. Rempart. URL: <https://www.rempart.com/>

References:

1. Akulenko, V. I. (2013). Mizhnarodne pravo okhorony kulturnykh tsinnostei ta yoho implementatsiia u vnutrishnomu pravi Ukrainy. K. : Yustinian [in Ukrainian].

2. Akulenko, V. I. (1991). Okhorona pamiatok kultury v Ukraini (1917 – 1990). K. : Vyshcha shk. [in Ukrainian].

3. Andres, H. O. (2009). Okhorona kulturnoi spadshchyny Ukrainy v konteksti svitovykh intehratsiinykh protsesiv (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia): dys. ... kand. ist. nauk : 26.00.05. Kyiv: NAN Ukrainy, Ukr. t-vo okhorony pamiatok istorii ta kultury, Tsentr pamiatkoznavstva [in Ukrainian].

4. Kurylo, T. V. (2006). Pravova okhorona kulturnoi spadshchyny Ukrainy. L. : Novyi Svit-2000 [in Ukrainian].

5. Melnychuk, O. I. (2008). Mizhnarodno-pravovy status vsesvitnoi kulturnoi i pryrodnoi spadshchyny. K. : Naukova dumka [in Ukrainian].

6. Myshchak, I. M. (2013). Zakonodavche zabezpechennia okhorony kulturnoi spadshchyny ta shliakhy yoho vdoskonalennia

v Ukraini. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 3, 31–37 [in Ukrainian].

7. Myshchak, I. M. (2015). Pravove rehuliuвання protsesu formuvannya y napovnennia Derzhavnoho reiestru nerukhomykh pamiatok Ukrainy. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2, 15–20 [in Ukrainian].

8. Nadyrova, O. V. (2009). Diialnist derzhavnykh i hromadskykh orhanizatsii Frantsii po zberezhenniu kulturnoi spadshchyny (1991–2004 rr.): dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.02 – Vsesvitnia istoriia. Kyiv: Kyivskiy slavistychnyi universytet [in Ukrainian].

9. Dantec, J.-P. (1999). *Architecture en France*. Paris: ADPF.

10. Dauge, Yves (2004). *Rapport d'information de commission des affaires culturelles*. Paris : Ministere de la culture.

11. Moulinier, Pierre (2002). *Politique culturelle et decentralisation*. Paris: L'harmattan.

12. Rigaud, Jacques (2001). *Les diers du reve : essai sur l'avenir des politiques culturelles*. Paris : Bernard Grasset.

13. Rousso, Henry (2003). *Actes des entretiens du patrimoine*. Paris: Fayard.

14. Loi du 31 décembre 1913 sur les monuments historiques. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000315319> (Last accessed: 18.02.2019).

15. Constitution de la République française. URL: <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp> (Last accessed: 19.02.2019).

16. Romanov, L., Kazarynova, E. (2013). Sokhraneniye obektov kulturnoho nasledyia: problemy efektyvnosti zakonotvorchestva i pravoprymeneniya. *Mir iskusstv*, 3, 84–90 [in Russian].

17. Code du patrimoine. URL: <https://wipo.int/ru/text/503208> (Last accessed: 20.02.2019).

18. Malyshev, O. O. (2015). Arkheolohichne pravo Frantsii: heneza ta suchasnyi stan. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 3, 33–37 [in Ukrainian].

19. Nadyrova, O. V. (2009). Diialnist derzhavnykh i hromadskykh orhanizatsii Frantsii po zberezhenniu kulturnoi spadshchyny (1991–2004 rr.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.02 – Vsesvitnia istoriia». Kyiv: Kyivskiy slavistychnyi universytet [in Ukrainian]. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERM=1&S21STR=%D0%9D%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.%D0%92.\\$](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERM=1&S21STR=%D0%9D%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.%D0%92.$) (Last accessed: 19.02.2019).

20. Meshcheriakov, V. V. (2016). Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання u sferi okhorony istoryko-kulturnoi spadshchyny ta pamiatok arkhitektury v rehionakh: dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.02 – Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia. K.: Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy [in Ukrainian].

21. Zvit ekspertiv Rady Yevropy «Ohliad kulturnoi polityky Ukrainy». URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/printable_article?art_id=245250866 (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

22. Loi n° 2003-709 du 1er août 2003 relative au mécénat, aux associations et aux fondations. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000791289&categorieLien=id> (Last accessed: 20.02.2019).

23. Rempart. URL: <https://www.rempart.com/> (Last accessed: 20.02.2019).

Стаття надійшла до редакції 9 березня 2019 р.